

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2022

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 7.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

POTSO YA 1

TEMA YA A

TATAISO YA HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO

- Kaha sepheo e le ho lekola kutlwisiso ya moithuti, mopeleto o fosahetseng le diphoso tsa puo karabong di se ke tsa nkelwa matshwao ntle leha diphoso tseo di nyotobetsa moelelo/ kutlwisiso. (Diphoso di nne di bontshwe.)
- Ha mohlahlobuwa a sebedisitse mantswe a tswang puong e nngwe e seng ena a hlahlojwang ka yona, mantswe ao a se natswe, hape a se ke a nkelwa matshwao ha karabo e ntse e na le moelelo o utlwahalang. Leha ho le jwalo haeba lentswe le hlahang puong e nngwe le sebedisitswe temeng ebile le hlahella e le karabo e nepahetseng le fuwe matshwao.
- Bakeng sa potso e bulehileng, mohlahlobuwa a se ke a Abelwa matshwao bakeng sa karabo ya E/TJHE kapa KE A DUMELA/ HA KE DUMELE. Lebaka/ tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.
- Ho se fanwe ka matshwao bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/ tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.
- Ha karabo e hloka lentswe le le leng empa mohlahlobuwa a fane ka polelo e felletseng; a ka Abelwa matshwao ha feela lentswe le nepahetseng le sehelleltswe mola/qatsohisitswe.
- Ha potso e batla dintlha tse pedi/tharo, mohlahlobuwa yena a fane ka dintlha tse fetang tse boletsweng, ho tshwauwe tse pedi/tharo tse qalang.
- Amohela mantswe a hlahang dipuong tse sebediswang mabatoweng a fapaneng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

1.1	Khetsi Sefora ✓	(1)
1.2	Bokgabo-ba-talente. ✓	(1)
1.3	Ke pale ya Mionè e kgothatsang/ e tlisitseng dikgapha ho bohle. ✓	(1)
1.4	Dikgapha. ✓	(1)
1.5	Ho ngola dipina ✓ le ho bina. ✓	(2)
1.6	A bina pina eo a ingolletseng yona.
Setshwantsho sa hae sa hlahella ho social media.
Sebete sa hae sa mo fumantsha bolatedi ba dimiliyone. ✓	(1)
1.7	Karete ya kgauta. ✓	(1)
1.8	Ke hobane o ne a se a kula haholo. ✓	(1)

- 1.9 Ho kula ha hae ho ile ha tota mme ha qhephisa bophelo ba hae✓✓. Bophelo ba hae bo ile ba mpefala. (2)
- 1.10 O utlwile bohloko.✓ (1)
- 1.11 Ka sepheo sa ho ipopela setshwantsho sa pono. ✓ Morwetsana o ne a tsheha ha monate, e le hore mmadi a utlwisise seo a se bonang sefahlehong.✓ (2)
- 1.12 Ntliha. Ha kankere e ka utullwa e sa le ka nako, e a phekoheha.✓✓ (2)
- 1.13 D/Ha ho karabo e nepahetseng ✓ hobane kankere ya hae e ile ya kgutla hape mme a qetella a hlokahehse.✓ (2)
- 1.14 Motho o lokela ho tsitlallela pele hore a fumane seo a ikemiseditseng sona kapa a phethe ditabatabelo tsa pelo ya hae, a se dihwe moya ke mathata kapa batho ba mo fetohelang. ✓✓
(Dikarabo tsa bahlahlobuwa di elwe tlhoko) (2)
- 1.15 Ho bontsha hore motho a ka kgona ho iketsetsa mosebetsi leha a na le mathata a ho kula. ✓✓ (2)
- 1.16 A thabo. ✓
Difahleho tsa bona di bontsha pososelo. ✓ (2)
- 1.17 Ke hore ba tsebe ho iphehela ka moso. ✓✓ (2)
- 1.18 Ba ka itsheha/hlabana ka thipa. ✓
Ba ka fahlana ka lesokwana/flouru. ✓
(Dikarabo tsa bahlahlobuwa di elwe tlhoko) (2)
- 1.19 Bana ba qetella ba tswafa ho iketsetsa dintho.
Bana ba ka etsa bohlaswa haholo hobane ba tla be ba sa rutwa ho phutha.✓✓
(Dikarabo tsa bahlahlobuwa di elwe tlhoko) (2)

[30]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2****TEMA YA C****Mehopolo e lebelletsweng.**

QOTSO		DINTLHA	
1.	Ha e mong wa lelapa a na le kgateello ya maikutlo, o kotsing ya ho ipolaya. Botsa hore ebe o ye a ikutlwe eka a ka ipolaya kapa ho leka ho ipolaya na. Ho ba le monahano wa ho ipolaya, ke pontsho ya hore motho a ka ipolaya.	1.	Mo hlokomedise ka ho tshwenyeha ha hao ka bophelo ba hae.
2.	Batho ba nang le kgateello ya maikutlo ba ka ipona phoso ho tsohle tse etsahalang. Hopotsa wa lelapa la heno hore o bohlokwa maphelong a lona.	2.	Mo hlokomedise hore o bohlokwa.
3.	Ha e mong wa lelapa la heno a sa kgone ho phetha mesebetsi e itseng, ithaope ho mo thusa kapa o mo eletsa hore a ka etsa mesebetsi jwang. Ho thusa motho ho mo neha sebaka sa ho elellwa hore le a mo rata, le a mo hlokomela	3.	Ithaope ho mo thusa ho etsa mesebetsi e meng.
4.	O ka mo etsetsa dintho tse tlwaelehileng jwalo ka ho mo ngolla nako ya dijo, ya meriana, ya boikwetliso, ya ho robala le ya mesebetsi e meng ya lelapa ho fokotsa kgateello ya maikutlo.	4.	Thusa ka ho mo hopotsa tsohle tseo a lokelang ho di etsa.
5.	Mo kopanye le mekgatlo e thobang maikutlo e jwalo ka <i>National Alliance on Mental Illness, Employee Assistance Programs</i> , jj.	5.	Mo kopanye le mekgatlo e thusang ho fokotsa kgateello ya maikutlo.
6.	Ho batho ba bangata, bodumedi jwalo ka kereke, setso kapa tikoloho, ke ntho ya bohlokwa ho fediseng kgateello ya maikutlo.	6.	Mo kgothalletse ho ba le seabo bodumeding.
7.	Mema motho ya nang le kgateello ya maikutlo ha o ya boikwetlisong, dikopanong tsa setjhaba le mabenkeleng, empa o se mo qobelle.	7.	Mo kenyelletse mererong ya hao.

(Palo ya mantswe 59)

Kgutsufatso e lokela ho tshwauwa ka tsela e latelang:

Ho tshwauwa ha kgutsufatso, ho itshetlehile ho kenngweng ha dintlha tsa bohlokwa ho latela ditlhoko tsa potso le ho ntshuweng ha tse sa amaneng le potso ho hang.

Kgutsofatso e lokela ho tshwauwa ka tsela e latelang:

Ho tshwaya kgutsufatso:

Kgutsufatso e lokela ho tshwauwa tjena:

- **Kabo ya mantswe a puo:**
 - Matshwao a 7 bakeng sa dintlha tse 7 (letshwao le leng bakeng sa ntlha).
 - Matshwao a 3 bakeng sa tshebediso ya puo.
 - Matshwao kaofela:10.
- **Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlalobuwa a sebedisitse mantswe a hae:**
 - Dintlha tse 1-3 tse nepahetseng: kabo e be letshwao le le leng
 - Dintlha tse 4-5 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mabedi
 - Dintlha tse 6-7 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mararo
- **Kabo ya matshwao ha mohlalobuwa a qotsitse dintlha di le jwalo ho tswa temeng:**
 - Ha a qotsitse dintlha tse 6-7 a se Abelwe matshwao a puo
 - Ha a qotsitse dintlha tse 4-5 a Abelwe letshwao le le leng la puo
 - Ha a qotsitse dintlha tse 2-3 a Abelwe matshwao a mabedi a mabedi a puo.

ELA TLHOKO:

- **Palo ya mantswe:**
 - Batshwayi ba lokela ho nnetefatsa palo ya mantswe a sebedisitsweng ke bahlahlobuwa.
 - O se ke wa tlosa letshwao ha mohlalobuwa a sa bontsha palo ya mantswe kapa ha palo ya mantswe e fosahetse.
 - Ha palo ya mantswe e feta palo e behilweng, bala ho fihlela ho mantswe a 5, mme o tlohelle tse ding.

MOHLALA:

				Palo ya mantswe
Sesotho	Ke	a	pheha	3

Matshwao bakeng sa dintlha: (7)

Matshwao bakeng sa tshebediso ya puo: (3)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: MANOLLO YA PAPATSO****TEMA YA D****TATAISO YA HO TSHWAYA YA KAROLO YA C**

- **Mopeleto**
 - Dikarabo tsa lentswe le le leng di lokelwa ho tshwauwa di nepahatse leha mopeleto o fosahetse, ntle feela haeba phoso eo e fetola moelelo wa lentswe.
 - Dikarabong tsa dipolelo, mopeleto o fosahetseng o lokelwa ho tshwauwa o fosahetse haeba phoso eo e sebopehong sa polelo ke yona e botsitsweng.
 - Moo ho botsitsweng kgutsufatso ya lentswe, karabo e lokela ho sebedisa matshwao a nepahetseng a puo.
- Dibopeho tsa dipolelo di lokela ho ba tse nepahetseng mme di nehelane ka dipolelo tse fellelseng ho ya ka ditaello.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

- 3.1 Ke hore moreki a reke sehlahiswa sa bona ho feta tse ding. ✓✓ (2)
- 3.2 Batho ba nwang tee ya Lipton. ✓✓ (2)
- 3.3 D/toboketsa e le hore ba se lebale. ✓ Ho thusa ho qobella bareki ho nwa tee ya Lipton. ✓ (2)
- 3.4 Ho hohela bareki ka ho feteletsa monate wa tee ya Lipton mme a sebedisa pheteletso e tlwaelehileng puong ya Sesotho. ✓✓ (2)
- 3.5 E ka ba ho bontsha moreki hore monko wa tee ya Lipton o nka ha monate jwalo ka sefate seo kaha tee ya Lipton e entswe ka sona. ✓✓ (2)

[10]**POTSO YA 4: MANOLLO YA KHATHUNU****TEMA YA E**

- 4.1 Ho matahanya dikgothaletso tse fuwang baithuti ba fumanang sephetho sa Kereiti ya 12 le ditlwaello tsa mebileng tse fanang ka ditshupiso. ✓✓ (2)
(Dikarabo tsa bahlahlobuwa di elwe tlhoko)
- 4.2 Kutlwelobohloko. ✓hobane bana ba pasitse empa mosebetsi ha o yo. ✓/A thabo hobane sefahleho sa moithuti wa 1 se bonahala se edile ha moithuti 3 a bontsha ka monwana hore dintho di lokile. (2)
(Dikarabo tsa bahlahlobuwa di elwe tlhoko)
- 4.3 A/tlhoko ya mosebetsi. ✓hobane leha bana ba Kereiti 12 ba fumane sephetho sa bona, potso ke hore ba tla fumana mosebetsi na. ✓ (2)
Leha bana ba Kereiti 12 ba fumane sephetho se setle e ka nna ya ba ha ba tlo fumana tjelele ya ho ntshetsa dithuto pele.
(Dikarabo tsa bahlahlobuwa di elwe tlhoko)
- 4.4 Baithuti ba lahlehetswe ke tshepo kaha ha ho mesebetsi, ha ho ntshetsopele ya thuto, ba bang ba hloka tjelele ya ho ntshetsa thuto pele. ✓✓ (2)
(Dikarabo tsa bahlahlobuwa di elwe tlhoko)

- 4.5 Ke ho fa moithuti ya feitseng monyetla wa ho tsitsisa maikutlo menyetleng e meng eo a ka e etsang. ✓✓
Ke ho ba kgothaletsa hore ba leke hape ba se ke ba nyahama.

(2)
[10]

POTSO YA 5: TLOTLONTSWE LE DIBOPEHO TSA DIPOLELO

TEMA YA F

- 5.1 5.1.1 Ke ho bontsha ntlhakemo ya hae ya ho nyatsa hore bana ba phela ka ho ya hodimo le tlase ka disebediswa tsa theknoloji e hodimo ba sa tsebe seo ba se batlang. ✓✓ (2)
- 5.1.2 E, e bua ka bana ba banana ba dilemo tse 10 feela. ✓✓ (2)
- 5.1.3 Maikutlo a ho makala. ✓✓ (2)
- 5.1.4 B/sheba. ✓ (1)
- 5.1.5 Ke ho hlokomedisa batswadi ka kotsi eo ba e etsang kgodisong ya bana ba bona e mabapi le ho ba rekela diaparo tse theko e hodimo. ✓✓ (2)
- 5.1.6 Ho etsa dintho feela ntle le ho sheba bohlokwa ba tsona sebakeng sa tshebediso ya tjhelete ho ka ba le ditlamorao tse bosula. Kahoo batswadi ba tshwanela ho lekodisisa diqeto tseo ba di etsang. ✓✓ (2)
- 5.1.7 Seratswaneng sa 1 batswadi ba rekela bana disebediswa tsa theknoloji le diaparo tse theko e hodimo, ha seratswaneng sa 2 ho kgothalletswa batswadi ho boloka tjhelete. ✓✓ (2)

TOKISO YA DIPHOSO

TEMA YA G.

- 5.2 5.2.1 Ho tsepamisa maikutlo ho seo a se ngolang. ✓ (1)
- 5.2.2 Ke kopa nama leha ke **itoma** ✓ molomo ha ke e ja tjena. ✓ (2)
- 5.2.3 Ke hoba maemo a batho bana ba babedi ha a lekane. ✓✓ /Hobane ke mosebeletsi ya nkang otara ha e mong e le moreki./ (2)
- 5.2.4 Leeme ke la hore eka mosebetsi wa ho nka otaro o tshwanela ho etswa ke bomme feela. ✓✓ (2)

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80